

A közigazgatás újjászervezése (1860/61) két eltérő státusú városban: Kassa és Miskolc a kiegyezés előtt

KÓMÍVES Tibor*

Reorganization of the city administration (1860/61) in towns of different status: Košice and Miskolc before the Compromise

Discharge of the Interior Minister Alexander Bach and publishing of October's diploma in 1860 opened a path to new constitutionalism as well as to restoration of historical public administration in Hungarian Kingdom. Usage of Hungarian language in public administration and education were also restored by the ruler due publishing the diploma. Officials escaped in 1849 could continue their job started in 1848 at re-election of the Košice and Miskolc city council in the beginning of January 1860. However restoration of the constitution in these two cities shows some gaps. The basic difference seems to be the usage of the official language. While German and Latin language on magisterial forums appeared rarely in official parlance of Miskolc, Košice was always more multilingual, thus magistracies of both cities adapted differently to the new situation.

*

Az 1848–49-es szabadságharc bukása után, az osztrák neoabszolutisztikus törekvések előtérbe kerülésével, a centralizáció és a birodalom föderációs átalakításával, a korábbi hagyományos területi (vármegyei) közigazgatás háttérbe szorult. A Bach-rendszer a birodalom területén a németet vezette be hivatalos nyelvként, amelyet mind az új kerületi közigazgatás, mind a városok hivatalrendszere kénytelen volt elfogadni. Az öt katonai kerület létrehozásával, Erdély, Horvátország és a Határőrvidék leválasztásával, lényegében a hagyományos vármegyei igazgatás autonómiáját szüntették meg. A témánk szempontjából legfontosabb pontként a városok önkormányzati és helyi törvénykezési jogát is megvonták, ezzel a városok önkormányzatiságának legfontosabb elemét szüntette meg a centralizációra törekvő kormányzat. A közigazgatás egyik legjelentősebb és a közigazgatási hivatalnokréteg legfájdalmasabb rendelkezéseként kötelezővé tették a németet mint kizárólagos hivatalos nyelvet. A nyelvkérdés, amely a reformkori országgyűlések vitáiban többször is fontos elemként szerepelt, a tárgyalt időszakban is központi szerepet töltött be a belpolitika alakulásában.

Ha a két város 19. századi jogállását, illetve a Kassa és Miskolc közötti különbségeket vizsgáljuk a városi jog és adminisztráció tekintetében, tisztázni kell, milyen törvényi szabályozások vonatkoztak általában a városokra a reformkori, illetve az 1849-et követő időkben. A középkorban és a kora újkorban számos kiváltságot szereztek a Magyar Királyság különféle státusú városai, és elmondható, hogy ezeket a népesség gazdasági és társadalmi életére befolyással bíró privilégiumokat a városi hivatal közvetítette a lakosaihoz. A városi adminisztráció, az elveket tekintve, jórészt hasonlóan működött egy mezővárosban vagy egy szabad királyi városban, a gyakorlatban ugyanakkor számos különbséggel, egyediséggel rendelkezett a két városi jogállás. Még két szabad királyi város tanácsának részletes vizsgálatában is találunk eltéréseket, sajátos adminisztrációs gyakorlatot, két különböző jogállású városban ugyanakkor sokkal szembetűnőbbek az eltérések.

* A tanulmány az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” c. projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg

Miskolcot a középkortól meghatározta, hogy a diósgyőri királyi uradalom része, mezővárosa volt. Ez a státus számos korlátozást eredményezett, mint mezővárosnak kevés önálló döntési jogköre volt, ugyanakkor számos privilégiummal rendelkezett. A 18. század második felétől a kamarai kezelésbe került Miskolcon, mint „kiváltságolt mezővárosban” (*oppidum privilegiatum*), felmerült a szabad királyi városi státus elnyerésének igénye, ezt azonban több évszázados küzdelemmel sem érte el a mezőváros. Miskolc 19. századi jogállását jórészt az előző évszázadban megszerzett jogok befolyásolták, a 18. század elején ugyanis egy fél évszázadra a város saját költségén megváltotta magát a kamarától, így 1702 és 1755 között, saját erőből megszabadulván a jobbágyi kötelekektől és szolgáltatásoktól, viszonylat széles döntéshozatali jogkört kapott a mezőváros, azaz saját területe felett önállóan rendelkezett, és saját ügyeiben szabadon dönthetett. A megváltkozás első szakasza 1702-től 25 éven át tartott, majd a szerződést 1731-ben újra megkötötte a város és a kamara képviselője. Az említett szabad döntési jogokon túl a két jogi processzus gazdasági előnyeire tartozott, hogy Miskolc mentesült a földesúri adózás és a robot kötelezettsége alól.¹

A kamara azonban 1755-ben felmondta a megegyezést, és elnöke, Grassalkovich Antal² a várost visszautalta jobbágyi státusába, így az ún. Grassalkovich-szerződés³ Miskolcot visszavetette a jogi fejlődésben, mivel ismét jobbágyi sorba süllyesztette a nem nemes polgárságot, és a továbbiakban a földesúri terhek alóli megváltás esélyei minimálissá váltak.⁴ A megváltkozás, majd a Grassalkovich-féle szerződés⁵ sem segítette hozzá Miskolcot a szabad királyi város jogállásának elnyeréséhez,⁶ és Miskolc a 19. század első felében is *oppidum privilegiatum coronale*, azaz kiváltságos koronauradalmi mezőváros maradt.⁷ A reformkorban elsőként az 1836. évi törvények alapján határozhatták meg pontosan Miskolc közjogi állását: rendezett tanácsú község, bár a törvény sem ekkor, sem a későbbiekben nem határozta meg pontosan a rendezett tanács fogalmát, hanem a szokásjog alapján tárgyalta. Egy korabeli jogi kézikönyv szerint: bizonyos privilégiumok (*felsőbb engedelem*) alapján olyan külső és belső tanáccsal (azaz választott tagságú önkormányzati testülettel) rendelkező község, amely első fokú bíróságot is fenntarthat.⁸ Az 1836. évi törvények a rendezett tanácsú községek esetében megszabták az ítélezés fórumait, a bíróság összetételét, a bíróválasztás új rendjét. A jegyzőt azonban ezentúl nem a város választotta évenként, hanem országosan nevezték ki. A törvény ugyan kibővítette a városi tanács jogkörét, ellenben előírta, hogy a kamara ezután erre a jogszabályra hivatkozva szinte az összes tanácsülésen ott legyen, sőt a „*Tek. Cameralis Praefectus presidiuma*”, azaz az uradalmi kamarai előljáró elnöksége alatt folytassák le őket.⁹ A kamara felügyeleti jogot gyakorolt a város pénzügyi igazgatása fölött is, felülvizsgálhatta a már elkészített városi költségvetést, számadásokat. A kamarán kívül megkezdődött a rendszeres helytartótanácsi ellenőrzés is, illetve a vármegyével szemben Miskolc is gyakran keresett védelmet az országos szerveknél.

¹ LEVELES 1929 88–89.; Ö. KOVÁCS–SZENDI 2000. 524.

² Gróf Grassalkovich Antal (1694–1771): királyi koronaőr, kamaraelnök, Mária Terézia tanácsosa, Arad, majd Nógrád megye főispánja, a gödöllői és hatvani kastély építtetője.

³ A szerződés szövegéhez vö.: MNL BAZML IV. 1501/a 3. 893–894. (1755); SZENDREI III. 452–458.; SPÓNER 2011. 18.

⁴ STIPTA 1997. 203. Ö. KOVÁCS–SZENDI, 2000. 524.

⁵ Részletesebben: RÉMIÁS 1999.

⁶ TÓVÁRI 1997. 3–4.

⁷ SPÓNER 2011. 18.

⁸ *Jegyzet: Mi legyen a rendezett tanács? a törvény nem határozta meg, azt tehát csak gyakorlat után értelmezhetjük, t. i. rendezett tanáccsal bíró községek azok, melyeknek felsőbb engedelem mellett kül- és beltanácsuk van, a mely tanács aztán ugyancsak felsőbb engedelem mellett, a kebelbeli lakosok polgári pereit első folyamodású bíróság képiében elítélheti.* Szűcs 1846. 35.

⁹ STIPTA 2000. 712–713.

Kassa esetében, amelynek első ismert városi statútumgyűjteménye (1404) már a városi adminisztráció kérdését is érintette,¹⁰ egészen más jogi fejlődést regisztrálhatunk a rendiség utolsó évszázadában. Kassa, mint szabad királyi város, amellyel, hogy szabadon választhatta elöljáróit, a joghatósága alá tartozó összes földesúri birtok, azaz 13 jobbágyfalu felett döntési, bíraskodási, igazgatási joga volt. A nemesi előjogokat gyakorló szabad királyi város, a polgárain túl, a városban tartózkodó, városi ingatlannal rendelkezők fölött is bírói hatalmat gyakorolt, rendi jogállásuktól függetlenül (kivéve az egyházi személyeket), sőt még a városban csak ideiglenesen tartózkodók felett is, amennyiben ügyük a városi törvénykezési joghatóság alá tartozott. Míg Miskolcon a 18–19. század a jogi függetlenség kivívásának folyamatos harcáról szólt, addig Kassa a szabad jogi státusára vonatkozó privilégiumok döntő hányadát már a középkor folyamán megszerezte.

Az 1848. évi áprilisi törvények a földesúri jogokkal felruházott Kassát is megfosztották jobbágyaitól, a gyakorlatban ugyanakkor a jobbágyi világ végső megszüntetéséről csak az osztrák-magyar kiegyezést követően beszélhetünk. A polgári törvényhozás, az 1848. évi XXIII. tc. alapján Kassa szabad királyi város maradt, azaz törvényhatósági joggal felruházott joghatóság, saját törvényhozással és törvénykezéssel, tisztségviselőit maga választhatta.¹¹

Miskolc 1910 körül, képeslap, magángyűjtemény
Miskolc around 1910 on a postcard, private collection

Az 1848. évi törvények nem változtatták meg jelentősen Miskolc igazgatását és közéletét, ahogyan Kassáét sem rengették meg alapjaiban. A törvény legfontosabb hozadéka a város és az országos politika összefüggésében, hogy Miskolc két képviselőt küldhetett az országgyűlésbe, míg a rendi berendezkedésben csak Borsod vármegye követői vehettek részt a törvényhozásban, illetve bővült a város bírói hatásköre is. Az 1848. évi törvények a bírósági ügyekben is kimondták a jogegyenlőséget, ugyanakkor ez a gyakorlatban kevésbé valósult meg, még 1861-ben is arra panaszkodik Miskolc közönsége, hogy nincs törvény előtti egyenlőség. Miskolcon a jobbágyság felszámolása is másként alakult, mint Kassán, ugyanis Miskolc, mint a vármegye alárendelt joghatósága, maga is jobbágyi státusban volt 1848 előtt. Az áprilisi törvények ugyan eltörölték a jobbágyságot, Miskolc városi tanácsa fölött azonban a vármegye hivatalnokai, a szolgabíró továbbra is felügyeletet gyakorolt, a tisztújításba is beleszóllhatott.¹²

¹⁰ KIRST–POTEMRA 1984. 24.

¹¹ KIRST–POTEMRA 1984. 30.

¹² SZEGŐFI 2003. 40.

Kassán az 1848-as törvényalkotás a közigazgatásban azt eredményezte, hogy a városi tanácsülések ezen túl két bizottságban tárgyalták az ügyeket, mégpedig a polgári-gazdasági tanácsban és a bírói székben. Ezeket az ügyeket már korábban is külön vezették a jegyzőkönyvekben, de először fordul elő, hogy a belső tanács képviselőit kettéválasztották, és a 6-6 ember külön tárgyalta a polgári-gazdasági, valamint a bírósági ügyeket.¹³ Kassán a városi tanácsban új hivatal jelent meg, mégpedig a városi honvédelmi bizottság, amely a városi sorozást irányította 1848 novemberétől. A városi honvédelmi bizottság a belső tanács irányítása alatt állott, tehát saját jogkörrel nem rendelkezett.

Kassa 1900 körül, képeslap, magángyűjtemény
Košice around 1900 as a postcard, private collection

A szabad királyi városokban és a mezővárosokban történt változások már a szabadságharc leverését követően, az osztrák seregek bevonulásával körvonalazódtak. Kassát 1849. június 22-én szállják meg az osztrák és az orosz csapatok, s már június 25-én Péchy Imre¹⁴ országos főhadbiztos tolmácsolja a városi tanácsnak Paskievics felhívását és rendeleteit, amelyeket „e városban divatozó három, magyar, német és tót nyelveken kinyomtatni, s azon felül még dobszó által is közhírré tettetni rendeltetvém.”¹⁵ Péchy Imre utasítása alapján 1849. augusztus 6-tól a korábban magyar nyelvű tanácsülési jegyzőkönyveket, érdekes módon, ismét latinul kezdik el vezetni,¹⁶ ugyanakkor Péchy jóváhagyja, hogy a tanácshoz benyújtandó leveleket bármelyik nyelven be lehet adni. A kérvények nyelvi sokszínűségére már a korábbi években is gyakran volt példa, Kassán ugyanis bármilyen nyelven beadhatóak voltak a kérvények, levelek (sőt a lakosok mondanivalójukat szóban is anyanyelvükön közölhették a tanács színe előtt), de a hivatalos adminisztrációban, iktatáskor, illetve a felvett jegyzőkönyvekben a város hivatali gyakorlatának megfelelően, a törvény által előírt nyelvet használták.

¹³ KIRST–POTEMRA 1984. 37.

¹⁴ Péchy Imre gróf (1789–1864): udvari tanácsos, 1848-ig Zágráb megye főispánja, 1848 decemberétől a XVI szepesi város császári adminisztrátora, 1849 nyarán Rüdiger orosz tábornok mellett hadbiztos.

¹⁵ AMK R/2 Prot.1849/2605

¹⁶ AMK R/2 Prot. 1849. aug. 6., 1597

1841-től a hivatali ügykezelés teljes egészében magyar nyelven történt, de míg 1841 előtt az évszázadokig használt latin nyelvű ügykezelés természetes volt Kassa adminisztrációjában, és csupán az 1840. évi VI. tc. alapján változott meg a hivatali nyelvhasználat, addig 1849-ben, az orosz hadsereg bejövetelel, az első intézkedések egyike a hivatalos (magyar) nyelv megváltoztatása. A hivatali nyelv azonban egyelőre nem a német, hanem a latin, mint amelyik mindkét félnek, azaz a megszállóknak és a város vezetésének is megfelelő alternatívaként tűnt fel. 1849-ben a városok legnagyobb vesztesége az önrendelkezés elvesztése volt. A szabadságharc bukásával a városok önállóságának megszüntetéséhez tartozott, hogy már nem a polgármester volt a városok első embere, hanem a hadvezetés által kinevezett megyei elnök. Kassán 1849. június 30-án Olasz Jánost nevezték ki Abaúj vármegye elnökének, novembertől pedig főbiztosnak, első rendeletei közt szerepelt, hogy rögtönítélő bíróságot állítatott fel Kassán, „*hol talán a rossz szellem a legjobban uralkodik*”.¹⁷

A német nyelvű hivatali ügyiratkezelés 1849. október 23-tól kezdődik Kassán, amikor a tanácsülési jegyzőkönyveket, a nem sokkal korábban bevezetett latin nyelv helyett, németül kezdik vezetni, s ez a gyakorlat egészen 1861-ig megmaradt. Nem csupán a közigazgatás, hanem 1853-ban az oktatás nyelve is a német lesz Kassán, ahogyan máshol is az országban. Az 1851/52-ben 8 osztályúvá vált kassai gimnáziumot a premontrei rendtől elvéve, 1853-ban német világi tanárok irányítása alá helyezték.¹⁸

Miskolcot a szabadságharc utáni változások hasonlóan érintették, mint Kassát, bár jogállása, városi rangja és kiváltságai különböztek Kassától. Míg Kassa szabad királyi városként bírói hatalmát teljes joggal gyakorolta összes polgára felett, addig Miskolc, bár rendezett tanácsú városként bírói hatalommal is rendelkezett, de csak a nem kiváltságolt osztály felett, vagyis a nemeseket érintő polgári és bűnvádi perekben a megyei szolgabíró gyakorolta a közigazgatási és bírói hatóságot.¹⁹ A két város vezetési-hivatali gyakorlatában is különbségek mutatkoznak. A miskolci városi jegyzőkönyvek alapján elmondható, hogy az 1850-es években a miskolci tanácsnokok ritkábban ülnek össze, mint a kassaiak, jóval kevesebb ügyet tárgyalnak, a tanács döntési hatáskörébe csak a legfontosabb várost érintő ügyek tartoztak, ami nem feltétlenül csak az alacsonyabb jogállásából adódott, hanem, mert Miskolcon a városvezetésre vonatkozó kérdéseket a közgyűlés intézte. Az 1850-es évek önkényuralmi törvényhozása hozzájárult, hogy Miskolc közjogi státusa jelentősen vesztett nivójából, egy korabeli vélemény szerint:

*Ezen provizórium kezdetén is pár évig a bírói hatóság Miskolc város hatóságánál meghagyatott, míg később hatásköre tisztán közigazgatásivá törpítettett, s a felsőbbileg nevezett városi hivatalnokok felett a városi közügyekbeni ellenőrködést ugyancsak felsőbbileg nevezett községtanács gyakorolható.*²⁰

A kassai városi tanács évszázadok alatt fejlődött ki, centralizáltabb hatáskörrel rendelkezett a városi hivatalok felett, a városi tanácsüléseken szinte az összes várost érintő ügyben hivatott volt eljárni.

A miskolci városi igazgatásban a Bach-korszak alatt sem történt nyelvváltozás, továbbra is magyarul folytatták az írásbeli adminisztrációt, bár a németesítés hatása itt is érezhető volt. Az önkényuralom első jele a birodalom más területéről érkezett, zömmel német ajkú tisztviselők foglalkoztatása volt, akiket a vármegyei és városi hivatali ügyintézésben alkalmaztak, és többségükben a konzervatív nemzetfelfogást részesítették előnyben. A németesítés Miskolcon szembetűnően a német nyelvű utcanev-táblák kihelyezésében mutatkozott meg.²¹ A hivatali nyelvhasználatban viszont továbbra is a magyar nyelv uralkodott, magyarul vezették a tanácsülési jegyzőkönyveket, sőt a teljes hivatali ügyiratkezelés is magyar nyelven folyt tovább. Mindezt valószínűleg Miskolc etnikai viszonyai is indokoltá tették, az 1851. évi népszámlálási adatok alapján Miskolc népessége 14 846 fő volt, és ebből 11 528 fő (közel 77%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek, a városi németiség csupán 143 fő volt.²²

¹⁷ AMK R/2 Prot. 1849/2827

¹⁸ WICK 1841. 215.

¹⁹ FAZEKAS 2003. 39–40.

²⁰ Idézi: DOBROSSY (szerk.) 1998. 118–119.

²¹ FAZEKAS 2003. 42–43.

²² Részletesen: FARAGÓ 2003. 576.

Kassa nemzetiségi összetétele ezzel ellentétben sokkal tarkább képet mutat. Az 1850/51-es népszámlálás adatai szerint Kassán 10 185 lakos élt, ebből csupán 2904 magyar, a németek száma 1592 volt, és emellett nagyszámú szlovákság élt (4738 lakos).²³ A város szűkebb vezetésében azonban nem tükröződött a lakosság nemzetiségi aránya, ezt a városi tanácsülési jegyzőkönyvek és a kapcsolódó iratanyagok is bizonyítják. Kassa tanácsának, szűkebb vezetői rétegének minden tagja magyarnak vallotta magát az összeírások alapján.²⁴ Kassán, ahol a németek jóval nagyobb számban és arányban éltek, mint Miskolcon, a németesítés sokkal erőteljesebben jelent meg. A tanácsülési jegyzőkönyveket, a város legfontosabb iratfajtáját, németül vezetik egészen 1861-ig.

Az osztrák sereg bejövetelével megkezdődnek a lefoglalások, birtokelkobzások azok ellen a tanácsnokok ellen, akik részt vettek a szabadságharcban. Köztük volt többek közt Farkassányi Sámuel forradalmi kormánybiztos,²⁵ báró Luzsénszky Pál, kassai polgár, kormánybiztos,²⁶ gróf Dessewffy Ferenc, aki 1848–49-ben polgármester volt, majd 1849. február 19-én, miután Görgey seregével kivonult a városból, betegségére hivatkozva lemondott polgármesteri tisztségéről.²⁷ Kassa város elmenekült tisztviselői csak 1860-ban, az Októberi Diploma kiadásával jöhettek vissza a városba.

A neoabszolútizmus utolsó éveiben a Habsburg Birodalom vezetőinek át kellett gondolniuk a fennálló centralizációs törekvéseket, és be kellett látniuk, hogy nem csupán társadalmilag, de gazdaságilag is lehetetlen fenntartani ezt az állapotot. A villafrancai fegyverszünet engedményekre és meg egyezésre készítette a birodalom konzervatív politikusait.²⁸ Így, a császár jóváhagyásával, Szécsen Antal és Dessewffy Emil készítette elő az Októberi Diploma kiadását. Az Októberi Diploma, amely 1860. október 20-án látott napvilágot, rögzítette, hogy az uralkodó törvényhozói jogait csak az országgyűlések és a birodalmi tanács közreműködésével gyakorolja,²⁹ tehát ismét engedélyezi az országgyűlés összehívását, és visszaállítja az 1847-es vármegyerendszert.³⁰

A kassai hivatal rendszerében a diploma új lehetőségeket eredményezett. A Bach-korszak alatt, az Októberi Diploma kiadását követően, észrevehetően megváltozott a hagyományos iratkezelés. A tanácsülési jegyzőkönyvek, amelyeket 1849 októberétől németül vezettek, kezdtek újra „magyarosodni”. Legelőször a tanácsülési jegyzőkönyvek szerkesztése változott meg a Bach-korszakban, 1860-ban ugyanis már csak a jegyzőkönyvek tárgya, illetve az érintett személyek neve szerepel a jegyzőkönyvekben, röviden, regesztaszerűen, míg az adminisztráció nem kötetes iratai közt, azaz a jegyzőkönyvekhez kapcsolódó aktaanyagban található a régi rendszerű jegyzőkönyvi lap, természetesen magyarul. 1860-ban lényegében csupán a forma változik a hivatali írásbeliségben, a legfontosabb iratkezelés (a tanácsülések jegyzőkönyveinek vezetése) német nyelven folyik, ráadásul a jegyzőkönyvi bejegyzéseket a minimumra redukálták, a háttérben történő adminisztrációs tevékenység pedig az 1850-es évek előtti gyakorlatot tükrözte. A szabadságharc után szintén németül végzett regesztázást 1860-ban általában már magyarul végzik, és ami még újdonságként könyvelhető el: a polgármester minden regesztát aláírásával hitelesít. Ugyanakkor a reformkorban tapasztalt vegyes nyelvhasználat még 1860 decemberében is előfordul, megtörténik, hogy magyar nyelvű beadványt németül regesztáznak.³¹

²³ Részletesen: CZOCH 2009. 149–164.

²⁴ CZOCH 2009. 156.

²⁵ AMK Mag. 1849/2671.

²⁶ (1791–1869) AMK Mag. 1849/2670.

²⁷ AMK Prot. 1849/259. Mellékelte orvosi bizonyítványát is. Hivatalosan csak 1849 áprilisában mond le hivataláról, amikor a közgyűlés nyilatkozatát elfogadja. AMK Irományok névsora 1849/1392; AMK Mag. 1849/1454.

²⁸ ANTAL 2000, 150.

²⁹ SZABAD 1967. 77.

³⁰ Részletesebben: DEÁK 2005. 695–732.

³¹ AMK Prot. 1960/10179.

A diploma bizonyos szempontból alaptörvényként szolgált a birodalom népeinek, de Magyarországon a birodalom, föderalista szemlélete miatt, eleve elutasításra volt ítélve, ugyanakkor, mivel a dokumentum engedélyezte a közigazgatási rendszer újbóli megszervezését, a városokban visszanyúlta a korábbi közigazgatási szabályozáshoz, és ennek szellemében tartottak tisztújítást 1861 januárjában.

Kassa város számára az önállósodás jogalapját Majláth György³² főtárnokmester 1860. december 22-én kelt rendelete adta, amely felszólította Kassa város elnökét, hogy „*Szabad Királyi Kassa városában a közigazgatási önállóság helyre állítására vonatkozó szervezést saját vezérlete és felügyelete alatt teljesítse*”.³³ Kassán a tisztújítások legszembetűnőbb változásaként visszatérhettek az 1849-ben eltávozott tisztviselők, ezáltal az 1861. január 5-én tartott első nyilvános közgyűlésen Dessewffy Ferencet bízta meg az állami hatalom³⁴ a tisztújítás processzusának elnöki tisztével. Dessewffy volt 1849 április végéig Kassa polgármestere, ekkor azonban, egészségi állapotára hivatkozva, lemondott.³⁵ A közgyűlés a tisztújítást az 1848. évi 23. tc. értelmében titkos szavazással döntötte el, amely alapján 1861. január 24-én Kassa polgármesterének Luzsénszky Pál korábbi kormánybiztost választotta meg. A polgármester-választás után, a régi szokásoknak megfelelően, az újonnan választott polgármester átvette a város hiteles pecsétjét és a levéltár kulcsait. A hivatalos ceremónia után megkongatták Kassa harangjait, és a polgárság ünneplésbe kezdett.³⁶

Az Októberi Diploma által nyert alkotmányosság Borsod vármegyében és Miskolcon is változásokat hozott a hivatali adminisztrációban. 1860. november 23-án ugyanis újra kinevezték a régi főispánt, báró Vay Lajost, aki a Korona Vendéglőben tartotta főispáni díszbeszédét, miközben a városi tömeg betörte a járásbírószobát és a közjegyző ablakait, és a középületekről leverték a császári címereket.³⁷ A megyei közgyűlés 1860. december 17-én tartotta első ülését 1849 után, miután a megyei német tisztviselőket eltávolították. A megyei utasítás nélkül maradt Miskolc városi tanácsa maga kezdte értelmezni az „alkotmányosságot”, és megkezdte a tisztújítás előkészítését, az első intézkedések a császári akarattól függetlenül történtek. Miskolc városa a tisztújítás mellett döntött, de lakosai mindenképpen szükségesnek érezték megvárni, míg Borsod vármegye újjászerveződik, ezért egyelőre csak a választók összeírását rendelték el. Kassához hasonlóan itt is választási elnököt bíztak meg a tisztújítás levezetésével.³⁸ Az elnök mellé helyi bizottmányt állítottak fel a választási processzust elvégzendő. A miskolci városi tanács a tisztújítás során, Kassával ellentétben, nem az 1847-es alapokon képzelte el a jövőt. Miskolcon jelentős dilemmát okozott az a tény, hogy az 1848. évi törvények szerint jogegyenlőség van, ugyanakkor a város gyakorlatában, a városi közterhek viselésében nincs egyenlőség, mivel az egyik városi lakos a megye szolgabíráját, a másik a város bíróját ismeri el személye és vagyona felett ítélő bírónak.³⁹ Miskolcon 5 pontban fogalmazták meg önkormányzatuk kívánalmait, amelyekben elsőként a közigazgatás önállóságát követelték.⁴⁰ A miskolci önkormányzat, bár szeretett volna önálló lenni, mégis, a nemzeti egység érdekében, a megyei szervezet fenntartását tartotta a legfontosabb feladatnak.⁴¹ A városi közterhek egyenlő viselése mellett a város célja volt az önadóztatás jogának és az ún. statutárius, azaz helyhatósági jognak a visszaállítása.⁴²

³² Majláth György (1818–1883), országbíró és a főrendiház elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia igazgató-tanácsának tiszteletbeli tagja. 1851-ben aláírta a huszonnégyek emlékiratát, valamint a 140 aláírással a királynak 1857-ben átnyújtott kérvényt, melyben az alkotmányosság visszaállítását kérték. Bach rendszerének bukása után 1860-ban főtárnokmesterré nevezték ki. Az alkotmányosság visszaállításával az országbírói méltóságot nyerte el, fontos feladata volt a bíróságok újjászervezésében

³³ AMK Prot. 1861/1.

³⁴ Dessewffyt Majláth György főtárnokmester bízta meg a tisztújítás megszervezésével, 1860. december 22-én kelt levelében. AMK Mag. 1860/7934.

³⁵ AMK Prot. 1849/1454.

³⁶ AMK Prot. 1861/12.

³⁷ FAZEKAS 2003. 45.

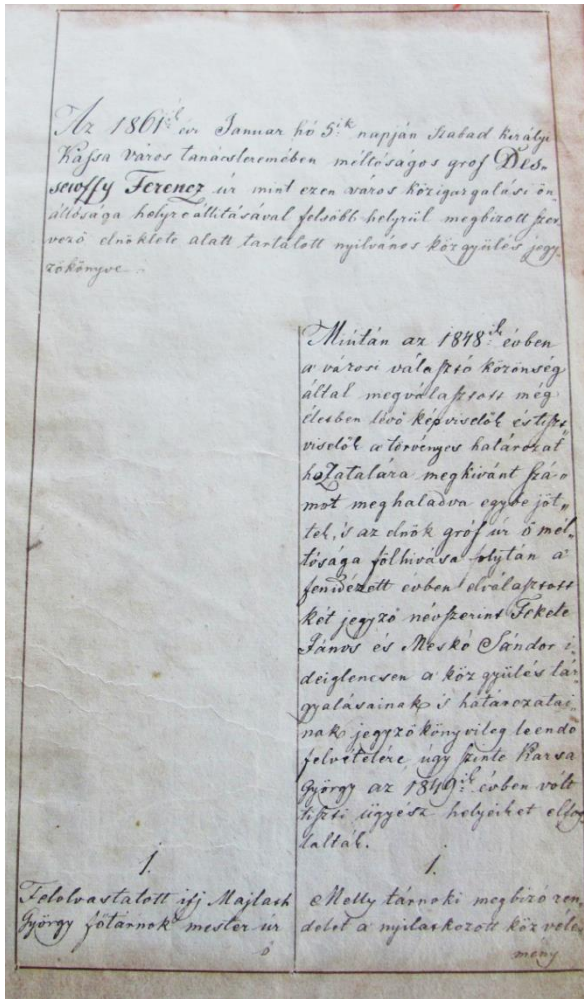
³⁸ A levezető elnök Palóczy László lett.

³⁹ MNL BAZML IV. 1601/1 1. köt. 7–24. Részletesebb elemzése: FAZEKAS 2003. 45–47.

⁴⁰ MNL BAZML IV. 1601/1 1. köt. 22.

⁴¹ MNL BAZML IV. 1601/1 1. köt. 20.

⁴² MNL BAZML IV. 1601/1 1. köt. 22.

3. Az első kassai tanácsülés jegyzőkönyve
1861. január 5.
AMK R/2 Prot. 1861/1.
(A Szerző felv.)

Kassával ellentétben, Miskolc közjogi helyzete függött a megye jóváhagyásától, ugyanakkor a városnak részleges önkormányzati autonómiája volt. Miskolcon nem volt újkeletű törekvés a vármegyétől való elszakadás, 1861-ben ismét előkerült a fent felsorolt legfontosabb privilégiumok megszerzése. A követelésre válaszként a megye kinyilvánította, hogy hajlandó Miskolc területén megszüntetni a szolgabírói hivatalt, és a megyeháza telkének kivételével elismeri a város joghatóságát annak teljes területén, és biztosítja az önadóztatáshoz szükséges jogokat is.⁴³ Mindez azonban ekkor még nem valósult meg, majd csak 1867-ben léphetett életbe, és ekkor is csupán az 1871. évi községi törvény megalkotásáig. A megye jóváhagyását megelőlegezve, Miskolc mégis megalapozta 1861-ben az új igazgatás szervezetét: a polgármesteri székben, amelynek státusa 1861-ben főbíróra változott, nem történt változás, Jekelfalusy Lajos maradt a város élén, a tanács összetétele viszont teljesen megváltozott, azok a tanácsnokok, akik még szerepelnek a legutolsó, 1860. évi tanácsülési jegyzőkönyvben, 1861-ben, a tisztújítás utáni első tanácsülésen teljesen hiányoznak.⁴⁴ A tisztújítás során többször is elhangzott, hogy a régi apparátus lemond tisztségéről, s úgy tűnik, ezt az alkotmányosság visszaszerzésének idején mindkét tárgyalt városban nagyon komolyan gondolták. Igaz, a város első emberének személye nem változott, a tanács azonban teljesen, a tanácsost kiszolgáló hivatali személyzet pedig részben megváltozott.

⁴³ FAZEKAS 2003.48–49.

⁴⁴ MNL BAZML IV. 1602/a 6. 238.; MNL BAZML IV. 1602/a 7. 2.

Kassa város jogait a szabadságharc leverése után szintén megnyirbálták, megfosztották szabad intézményrendszerétől, mivel a várost a kassai katonai közigazgatási kerületbe olvasztották. Az alsóbbrendű hivatalnokréteg itt nem változott meg számottevően, azok a kisebb hivatalnokok, akik a szabadságharc előtt tevékenykedtek, megmaradtak pozíciójukban, de a polgármester személyét a katonai kerületi parancsnoknak ajánlata alapján a hadsereg parancsnoka nevezte ki. A városi törvényszéket feloszlatták, a képviselőtestületbe 24 tanácsnokot választottak élethossziglan, de ha közülük valaki meghalt, akkor már nem választhattak helyére mást a polgárok, hanem helyét kinevezés útján a Helytartótanács töltötte be. Kassa autonómiáján tehát nagyobb csorba esett, mint Miskolcén, mivel jogai elvételel független közigazgatását teljesen megszüntették. Miskolc városa azonban sohasem volt teljesen független a megyétől, és az Októberi Diploma kiadása után a döntéshozói hatalom visszaszerzésének egy újabb állomásához érkeztek. Mindkét város az alkotmányosság útjait kereste, Kassa igyekezett visszaszerezni régi autonómiáját, Miskolc pedig folytatta önállósága megszerzését.

FORRÁSOK

AMK = Archív Mesta Košice (Kassa Város Levéltára, Kassa/Košice, Szlovákia)

R/2 = Stredná manipulácia (Köztes iratkezelés)

Prot. = Protokoly mestskej rady (Tanácsülési jegyzőkönyvek)

Mag. = Magistrátne spisy (A magisztrátus iratai)

MNL BAZML = Magyar nemzeti levéltár Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltára, Miskolc

IV. 1501 = Miskolc Város Levéltára 1569–1911

IV. 1501/a = Tanácsülési jegyzőkönyvek

IV. 1601 = Miskolc Város Képviselő Közgyűlésének iratai 1860–1871

1601/a = Jegyzőkönyvek 1860–1871

IV. 1602 = Miskolc Város Tanácsának iratai (1784) 1849–1874

1602/a = Tanácsülési jegyzőkönyvek 1849–1870

BIBLIOGRÁFIA

ANTAL 2000

ANTAL Tamás: Debrecen szabad királyi város közgyűlése 1849-ben és 1861-ben = *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXVII.* (2000) 139–174.

DOBROSSY (szerk.) 1998

DOBROSSY István (szerk.): *Borsod és Miskolc 1848–1849-ben (Naplók, töredékek, visszaemlékezések)*. Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 1998

CZOCH 2009

CZOCH Gábor: A nemzetiségi megoszlás kérdései és társadalmi dimenziói Kassán az 1850/51-es összeírás alapján. In: CZOCH Gábor: *„A városok szíverek”. Tanulmányok Kassáról és a reformkori városokról.* Kalligram, Pozsony, 2009. 149–164.

DEÁK 2000

DEÁK Ágnes: *„Nemzeti egyenjogúsítás” 1849–1860.* Osiris, Budapest, 2000

FARAGÓ 2003

FARAGÓ Tamás: Miskolc népessége a XIX. század közepétől az első világháborúig. In: *Miskolc Története 1848-tól 1918-ig* IV/1–2. Szerk.: DOBROSSY István. BAZML–HOM, Miskolc, 2003. 2. 567–619.

FAZEKAS 2003

FAZEKAS Csaba: Az önkényuralom 1849 után. In: *Miskolc Története 1848-tól 1918-ig* IV/1–2, Szerk.: DOBROSSY István. BAZML–HOM, Miskolc, 2003. 1. 8–44.

LEVELES Erzsébet: A 800 éves Miskolc. In: HALMAY Béla–LESZIH Andor (szerk.): *Miskolc. Magyar Városok Monográfiája* Kiadóhivatala Budapest, 1929. 1–236. (*Magyar városok monográfiája* V.)

Ö. KOVÁCS–SZENDI 2000

Ö. KOVÁCS József–SZENDI Attila: Jogi helyzet és normák. In: *Miskolc története 1702-től 1847-ig* III/1–2. Szerk.: DOBROSSY István. BAZML–HOM, Miskolc, 2000. 1. 523–531.

RÉMIÁS 1999

RÉMIÁS Tibor: Miskolc mezőváros XVIII. századi birtoklástörténete = *Studia Miskolcinsia* 3. (1999) 167–180.

TÓVÁRI 1997

TÓVÁRI Judit, *Az elit Miskolc város társadalmában 1872–1917*. Nyíregyháza, Stúdium, 1997

KIRST–POTEMRA (szerk.) 1984

Jozef KIRST–Michal POTEMRA (szerk.): *Mestská správa v Košiciach v rokoch 1848–1945: Tematická bibliografia*. Štátna vedecká knižnica v Košiciach, Košice, 1984

STIPTA 1997

STIPTA István: *Miskolc igazgatásának jellegváltozásai 1755–1871 között*. In: *Miskolc a millennium évében* I–II. Szerk.: DOBROSSY István. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 1997. I. 203–211.

STIPTA 2000

STIPTA István: *A városigazgatás szervezete és működése*. In: *Miskolc története 1702-től 1847-ig* III/1–2. Szerk.: DOBROSSY István. BAZML–HOM, Miskolc, 2000. 1. 203–211.

SZENDREI 1886–1911

SZENDREI János: *Miskolcz története és egyetemes helyirata* I–V. Miskolcz város közönsége–Stephaneum Nyomda, Miskolc, 1886–1911

SPÓNER 2011

SPÓNER Péter: *Egy mezőváros céhes ipara a városi jegyzőkönyvek tükrében. Miskolc céhes ipartörténete*. PhD disszertáció, Debreceni Egyetem BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, 2011 (Kézirat)

SZABAD 1967

SZABAD György: *Forradalom és kiegyezés válaszutján (1860–61)*. Akadémiai, Budapest, 1967

SZEGŐFI 2003

SZEGŐFI Anna: Az önkényuralom 1849 után. In: *Miskolc Története 1848-tól 1918-ig* IV/1–2. Szerk.: DOBROSSY István. BAZML–HOM, Miskolc, 2003. 2. 37–44.

SZÚCS 1846

SZÚCS István: *Magyar polgári törvénytudományi kalauz*. Tóth Endre, Debrecen, 1846²

WICK 1941

WICK Béla: *Kassa története és műemlékei*. Wiko Kő- és Könyvnyomdai Műintézet, Kassa, 1941